

SRSKIC MINDÖRÖKKÉ!

JUGOSZLÁVIA BELPOLITIKAI HELYZETE az utolsó hónapokban a sivár reménytelenség képét mutatja. A gazdasági válság egyre fokozódó erővel állítja a polgárt megoldhatatlan pénzügyi kérdések elé, amíg egy tehetetlen kiskorú rendszer a világmegváltás tőgájában csodálatos közönnyel tér napirendre a problémák felett. A Srskic-kormány reáfeküdt az ország szerencsétlen nemzeteire, hazaárulónak bélyegezve mindenkit, aki a rendszer nyilvánvaló sikertelensége ellenére nem lelkesedik érte! A kormány az élet és halál szabados urának érzi magát. A börtönök tele vannak politikai bűnösökkel, akiket sokszor korbáccsal, bajonettel, inkvizíciós eszközökkel kínoznak halálra a megtorlás lehetősége nélkül. A polgár minden szavára és lépésére a besúgók serege leselkedik és sokszor személyes bosszúból ártatlanokat juttatnak a pribékek kezére. A cenzúra szabadon garázdálkodik. A levéltitok rég megszűnt. Minden lap, mely nem áll a kormány szolgálatában, a legnagyobb óvatosság mellett is folytonosan az elkobzás és a betiltás veszedelmében forog. Sárié, sarajevói érsek, napilapját megszüntették. A zágrábi és a sarajevói érsekek hivatalos hetilapjainak jóformán minden számát elkobozzák. Megtörtént, hogy azért, mert a Szent Atyának a horvát zarándokokhoz intézett beszédét közölték. A lapoknak változatlanul kell hozniok az Avala-ügynökség híreit, melyek közismerten ellentétben állanak a valósággal. Akár a magyar bolsevizmus idején, a lapok úsznak a boldogságban a diktatúra miatt. A gyermeki kedélyű kormány így véli a polgárságot magának megnyerni és a külföldet félrevezetni. Ha egy külföldi lap csak a legkisebb mértékben is kritika tárgyává teszi a diktatúra működését, azonnal kitiltják. Így járnak a könyvek is, még ha tíz évvel ezelőtt jelentek is meg. A temető csendje borult Sándor király birodalmára.

Az ELKESEREDÉS a lakosság körében nőttön nő. Már nemcsak a horvátokról és a szlovénekről kell ezt mondanunk, hanem a szerbekről is. Egyre gyakrabban merülnek fel olyan jelenségek, melyek a politikai étellel közvetlen kapcsolatban nem álló társadalmi rétegek forradalmi hangulatát árulják el. Az a szuronyerdő, mely az állami hatalom birtokosait körülveszi, egyelőre megakadályozza, hogy az elkeseredés forradalomban robbanjon ki, de a feszültség egyre veszedelmesebb arányokat ölt.

Az egyetemi ifjúság kormányellenes tüntetései a tavasz folyamán Belgrádban is megújultak. Zágrábban az ifjúság az angol kon-

zulkan memorandumot adott át, melyben békerevíziót és független Horvátországot követelt. A rendőrség betört az egyetemre, a kormány meg az egyetemek fegyelmi szabályzatát súlyosbította. Ez eljárás nem pacifikálta az ifjúságot. A diktatúra egyik vezérszerepet játszó szervezete, a Narodna Odbrana, hasonló nevű hivatalos lapjának aug. 13-i száma szerfelett pesszimiztikusan számolt be az ifjúság hangulatáról. Az ifjúság nagyobb része mindentől visszavonult és teljes közönnyel viseltetik az ország sorsa iránt. Egy más része a szocializmus karjaiba vetette magát és a társadalmi forradalomtól várja a viszonyok változását. Egy harmadik rész nacionalista ugyan, de százféle árnyalattal. Vannak közöttük szeparatisták és köztársaságiak is. A lap szerint valamit kellene tenni, hogy az egyetemi ifjúság legalább az állam határainak védelmében értsen egyet! Nincs okunk kételkedni a Narodna Odbrana jólétesültségében.

De baj van az ifjúság nevelőivel, a tanítókkal és a tanárokkal is. A kormányrendelettel életre hívott délszláv tanítóegylet, az ú. n. J. U. U. (Jugoslavensko učiteljsko udruženje = Délszláv tanítószövetség) elnöke, Rašić Damján, és az egylet diktatúrahú vezetősege ellen a Vardar-banátusi szekció valósággá fellázadt. Rašić szerint azért, mert ezek a tanítók szindikalisták, perhorreszkálják a nemzeti eszmét (Politika aug. 17.). A vardari tanítókkal együtt éreztek a moravaiak is. A vardari banátus Macedóniát foglalja magában, tehát Jugoszláviának nemzeti szempontból egyik legkényesebb pontját, míg a moravai banátus erős szerb többséggel bír. A J. U. U. laibachi kongresszusán a két szekció és követői viharos jelenetek után kivonultak és elhatározták, hogy a J. U. U. életében addig nem vesznek részt, amíg Rašić és hívei, — tehát a diktatúrahú elemek, — állanak az egylet élén. Ralić a kongresszuson történekről beszámolva megállapította, hogy az ellenzék nem volt hajlandó arról nyilatkozni, hogy nemzeti alapon áll-e (Obzor aug. 25.). Hasonló jelenségek mutatkoztak a középiskolai tanárok zágrábi kongresszusán, ahol az ellenzék folytatta évek óta tartó támadásait a tanáregylet diktatúrahú elnöke, Divac Nedeljko ellen.

A külügyminisztérium félhivatalosában, a belgrádi Pravdában augusztus havában egy sajtósárgos vita zajlott le. Skok Péter zágrábi egyetemi tanár, ismert nevű romanista és a diktatúra ritka horvát híveinek egyike, érettségi tapasztalatairól beszámolva, felpanaszolta, hogy a középiskola mennyire nem tudja megoldani a tanulók délszláv szellemű nevelését. Azt sürgette, hogy a délszláv mentalitást megfelelő tankönyvek kiadásával kell megerősíteni, mert a tanárok e nélkül nem tudják e hivatást teljesíteni. Erre a belgrádi egyetem egyik legjobb nevű tanára, a közjogász Arandjelović Dragoljub, tiltakozott az ú. n. délszláv mentalitás kitenyésztése ellen. Szerinte csak az lehet jó délszláv, aki jó szerb, horvát vagy szlovén. Van szerb, horvát, vagy szlovén történelem, irodalom és nyelv, de nincs délszláv történelem, irodalom és nyelv. Ő ugyan hű délszláv állampolgár, de bizony a szerb nemzet tagja és nem is akar más lenni. Gyermekeit is szerbeknek nevei. Skok erre azt felelte, hogy a Monarchia találta ki a törzsi öntudatot és most a katolikus egyház szítja ezt, hogy

véle Jugoszlávia ellenségeinek szolgálatot tegyen. A polémiába mások is beleszóltak. A döntő szót Arandjelovic mondta ki második válaszában, amikor rámutatott, hogy az integrális jugoszlavizmust, melyet Skok és elvbarátai hirdetnek, sem a szerbek, sem a horvátok, sem a szlovének nem értik, amint hogy mindeddig senki sem is tudta ezt a fogalmat szabatosan meghatározni. Arandjelović egyike Szerbia legtekintélyesebb tudósainak. Az ő bátor nyilatkozatai feltárták, milyen kevés sikert ért el a diktatúra a létalapját képező délszláv ideológia terjesztésével.

Egy másik igen érdekes szerb tünet a világi papság egy részének lázongása a diktatúra szolgálatába állott szerb püspöki kar ellen. Ez a mozgalom a diktatúra által adományozott egyházi autonómia kihirdetése óta tart, mert ez az autonómia minden hatalmat a püspöki karnak adott át. A mozgalom élén a szerb lelkészegylet elnöke, Bogičević Ljubomir belgrádi esperes áll. Július végén a püspöki kar az együletet feloszlatta. A feloszlátást mind az elnök, mind Božić Milan esperes, kormánypárti képviselő törvénytelennek mondják és az utóbbi e miatt a kormányhoz írásbeli interpellációt is intézett, melyre eddig választ nem kapott. Bogičević súlyos vádakkal állott elő. Elmondta, hogy a papi özvegyek és árvák eltartására összehozott tizenöt millió dináros alapot a püspöki kar más célra használja fel, a kolostorok vagyonát önkényesen kezeli stb. A Szent Szinódus erre minden cáfolat mellőzésével rágalmazónak minősítette Bogičevićet és bejelentette, hogy vádaskodása miatt felelősségre vonja. Bogičević és társai folytatják a harcot, mely reformista jelleget kezd ölteni. Bogičević ki akarja küszöbölni a templomból az eddig használt egyházi szláv nyelvet, melyet a hívők túlnyomó része nem ért és a szerb nemzeti nyelvvel akarja helyettesíteni. Kívánja a papok második házasságának megengedését, a hosszú haj és szakáll kötelező viselésének megszüntetését stb. Akármi lesz is a mozgalom sorsa, mint a szerbség elkecseregésének egyik tünete, minden figyelmet megérdemel. A szerb alsó papságnak igen nagy befolyása van a népre. Ezt a befolyást a régi Szerbiában az öreg Pasic nagyon jól fel tudta használni. A diktatúra más utakra tért.

Az ÁLPARLAMENT csak szórványosan és rövid időre ül össze. Bármily tekintélytelen is ez a szomorú gyülekezet, a diktatúrának még így is terhére van.

Mióta Sršić 1932 nov. 5-én rekonstruálta kabinetjét, 1933 máj. 9-én történt a tárcák birtokában némi változás. Kivált a kormányból Demetrovic Juraj földművelésügyi miniszter és a tárcát dr. Tomasić Ljubomir szenátor vette át. Ugyanekkor tárcanélküli miniszterré lett dr. Anđelić Grgur képviselő. Mindhárom miniszter horvát, de soha a horvát nemzet életében komolyabb súlyuk nem volt. Anđelić miniszterségét egyrészt annak köszönheti, hogy Macek letartóztatása és a velebiti felkelésért való kegyetlen bosszú Észak-Dalmácia néhány kormánypárti horvát képviselőjét ellenzékbe sodorta és ezekkel szemben a kormány e kinevezéssel vélte ottani pozícióit megerősíteni, másrészt annak, hogy az új miniszter ugyanez

időben a dalmát-szerb Desnica Urossal vívott hírlapi polémiájában ügyesen domborította ki horvát voltát, amiről már annyiszor megfeledkezett! Demetrovicot Srskic ejtette el súlyos panamavádak miatt, melyek egyébként a nyilvánosság előtt nem tisztáztattak. A Magyar Szemle májusi számában már beszámoltunk arról, hogy Demetrovic törvényjavaslata az agrárreform likvidálásáról a parlamenti bizottságban kisebbségbe került. Ugyanott kételkedésünket fejeztük ki, hogy a javaslat mint kisebbségi vélemény eljut-e a plénum elé. Sejtelmünk nem csalt: Demetrovic sorsa akkor már meg volt pecsételve. Maga a premier biztatta a képviselőket Demetrovic leszavazására. Demetrovic javaslatát aztán utóda visszavonta, hogy rövidesen igen csekély változtatással újra beterjessze. A premier most aztán pártkérdéssé tette a javaslat elfogadását! Pár napi igen heves parlamenti vita után a javaslatból törvény is lett. Az agrárreform „likvidálásáról“ szóló törvény tulajdonképpen új agrárreform. Az eddig védelmet élvezett erdőgazdaságok reform alá vonatnak. Ez azt jelenti, hogy a katolikus egyház, különösen a zágrábi érsekség és a diakovari püspökség birtokai bizonytalanokká lesznek. Az állam nyugati részein e reform szerint 130 hold a maximális erdőbirtok, a keleti részeken 520 hold. Az állami birtokokat a törvény nem érinti. A cél világosan az volt, hogy a katolikus egyház birtokai a kormány döntésétől függenek. Mazuranic Zelimir volt horvát diktatúra-miniszter a szenátusban a törvényt bolsevik-alkotásnak mondta és utalt rá, hogy nemzetközi szerződéseket is sért, amennyiben Jugoszláviának az antant-nagyhatalmakkal történt megegyezése szerint 1932 júl. 20-ig be kellett volna fejeznie az agrárreform végrehajtását.

Ismételten volt már e lapok hasábjain arról szó, hogy Zivković lemondása és mandátumának letétele lehetővé tette a parlamentben ellenzéki klubok megalakulását. Így keletkezett Nikié Nikola volt miniszter vezérlete alatt a horvát Parasztklub, Preka Milan volt diktatúra-miniszter elnöklete alatt a horvát Nemzeti Klub és Trpkovic Stavra képviselő elnöklete alatt a szerb Délszláv Klub. Ezek az ellenzéki alakulatok arra törekedtek, hogy rendes politikai pártokká legyenek. A kormánynak ez ellen nem lett volna kifogása, mert ilymódon az álparlament komolyabb parlamenti jelleget ölthetett volna és mert ezek a klubok gyökértelenek voltak s így a kormányhatalomnak komolyabb nehézséget nem okozhattak. A kormány azonban joggal tartott attól, hogy e klubok álarcában a régi politikai pártok és politikusok juthatnak be a parlamentbe. Ezért tette a pártalakítást kétszeres belügyminiszteri engedélytől függővé és ezért vette be az új választójogi törvénybe azt a tilalmat, hogy törzsi, vallási és tartományi alapon nem szabad politikai pártot alakítani, hanem csak az 1929 jan. 6-án inaugurált elvek alapján. Egy további intézkedés megállapította, hogy a képviselőválasztáson csak az a párt vehet részt, amely az ország járásainak legalább a felében kap harminc-harminc ajánlót és hogy e járásoknak legalább hat banátus területén kell feküdniük. Jugoszlávia néprajzi összetétele mellett ezzel minden horvát, vagy szlovén jellegű pártalakítás ki van zárva és a két parlamenti horvát klub jövője eleve reménytelenné vált.

A választójogi törvény alapján először az ellenzéki Délszláv Klub alakult politikai párttá, miután a klub elnöke és néhány személyes hive e miatt a klubból kilépett és visszatért a kormánypártba.

A megmaradt 11 képviselő dr. Metikoc Milan elnöklete alatt megalakította a Délszláv Néppártot (Jugoslavenska Narodna Stranka) és a belügyminiszter akadálytalanul engedélyezte a párt működését. A párt a jan. 6-i alapon áll, de általános titkos választójogot, szabad gyülekezési jogot, a bírói függetlenség helyreállítását, sajtószabadságot és a banátusok széles Önkormányzatát követeli. A párt az ú. n. bristoli mozgalomban bírja eredetét. Metikoá Éivkovié intimusa. A különféle délszláv ifjúsági mozgalmakra támaszkodik. Az ú. n. Junaót (Jugoslavenska Narodna Organizacija = Délszláv Nemzeti Szervezet) a kormány már engedélyezte is. Az új párt az ifjú délszlávok pártja akar lenni, szemben az öreg délszlávokkal, akik a kormánypártot vezetik. Persze az ifjú és az öreg délszlávok népszerűsége a választók széles köreiben egyaránt csekély. Az új párt türelmetlen nacionalista. MetikoS élesen megtámadta a miniszterelnököt, mert a kormánypárt újvidéki gyűlésén magyarul és németül is szónokoltak, ami veszedelmezteti a Vajdaság délszláv nemzeti jellegét. Kifogásolta, hogy a magyar szónok magyar tanítóképzőt, az elbocsátott magyar tanítók és vasutasok visszahelyezését, a magyaroknak az agrárreformban való részesítését ígérte és tiltakozott az ellen, hogy a belgrádi egyetem magyar hallgatóinak megengedték, hogy külön egyetben tömörüljenek.

A második megalakult párt a jelenlegi kormánypárt, hivatalos néven Délszláv Nemzeti Párt (Jugoslavenska Nacijonalna Stranka). Csodálatosképpen a kormánypárt alig tudott létrejönni. A végtelenségig tartó tanácskozások és gyűlésezések sohasem akartak eljutni a megalakulásig. Állítólag magában a kormányban is nagy ellentétek voltak a pártalakítás miatt. A szerbiai miniszterek némelyike (Maksimovic) szerette volna a régi szerb politikusokkal megtalálni az együttműködés lehetőségét, míg az új részek miniszterei közül többen (Kramer) a mai rendszer kizárólagos érvényben maradása mellett voltak. Július közepén végre megalakult a kormánypárt, akkor amikor már Metikosék a párt nevét is elbirtokolták.¹ Az új részek miniszterei győztek a rezsím kizárólagosságának hangsúlyozásával, a szerbiai miniszterek ellenben megszüntették a kormánypárt eddigi banátusi szervezeteit, mindent közvetlenül a belgrádi pártválasztmánynak vetettek alá, mely választmány nem a banátusok delegáltjaiból áll, hanem a pártkongresszus választottjaiból. A választmány tagjai kétharmadának belgrádi lakosnak kell lennie. A szerbek tehát a végső fokon egyedül döntenek a párt kérdéseiben. Elnökké Dr. Uzunović Nikola volt miniszterelnököt választották meg. A párt tagjainak száma állítólag másfél millió, ami azt jelenti, hogy minden a kormánytól függő választó belépett a pártba.

A harmadik párt a Délszláv Radikális-szociális Párt (Jugoslavenska Radikalno-socijalna Stranka). Megalapítója Janjié Voja

¹ Csak egy szóban (narodna, nacionalna) különbözik a két párt neve és a két szó között is bajos értelmi különbséget tenni.

szerb pap, volt miniszter, hosszú időn át a radikális párt tagja, akinek bulgáriai kiküldetését a Magyar Szemle júliusi száma tárgyalta. Janjié pártja nem bír jelenleg parlamenti képvisellel. Az alapító egész június közepéig a feloszlatott radikális párt híve volt. Ekkor egy levélben bejelentette a radikális párt elnökének, Stanojevié Acának, hogy helyteleníti a passzivitást és ezért új pártot alakít. A pártalakítást a belügyminiszter megengedte, hiszen Janjié vállalkozása a radikális pártot gyöngíti. Janjié programja általános titkos és proporcionalis választójogot, sajtószabadságot, bírói függetlenséget követel, az állam korporatív átalakítását, a hitel szocializálását, az ingatlan vagyon korlátozását, a bolgár és orosz kapcsolatok elmélyítését stb. Janjié pártjához feltűnő számmal csatlakoztak a szerémségi szerb papok. A pártvezér igen tevékeny agitátornak mutatkozik. Mégsem tulajdoníthatunk az új pártnak nagyobb jelentőséget. Janjié arra spekulál, hogy a radikális párt híveinek egy része, látva a passzivitás eredménytelenségét, zászlaja alá áll. Aligha fog reménye teljesülni.

Hivatalosan csak ez a három párt létezett, amikor a kormány a vrbasi és a moravai banátusokban megtartotta a községi választásokat. Vrbas a két horvát banátus szívébe betolt szerb ék, Morava szerb banátus a bolgár határon. A kormány a két banátus ez elhelyezésétől sikert várt, ezért kezdte meg itt a községi választásokat. A két banátus csendőri és katonai megszállás alá került és a nyílt szavazás rendszere mellett tobzódott az erőszak. Janjié pártja az idő rövidsége miatt nem állított jelölteket, így a kormánypárt mellett csak Metikoiék bontottak zászlót és egyes helyeken különféle álnevek alatt a régi pártok hívei is próbálkoztak. Az eredmény az lett, hogy a kormánypárt megkapta a községi mandátumok 99%-át. Az ellenzék csak a vrbasi banátus néhány muzulmán jellegű kis városában és falujában győzött (Derventa, Velika-Kadusa, Gracanica, Maglaj, Bosanski-Brod stb.). Amint azonban Janjié rámutatott, a kormánypárt ez óriási győzelmet a két banátus szavazatainak 42%-ával aratta! Ez Janjic egyik argumentuma a passzivitás ellen: ime, ha az ellenzék a maga egészében akcióba lépett volna és szervezeten vett volna részt a küzdelemben, a két banátusban még a mai választási rend mellett is győzhetett volna.

E választások után következett be a délszláv belpolitika legnagyobb szenzációja, a szerb radikális párt akcióba lépésének kísérlete. Pasic utóda a radikális párt elnökségében, Stanojevié Aca, a diktatúra kikiáltása után teljesen visszavonult s pártjával együtt türelmesen várta a diktatúra összeomlását. Ez az összeomlás nem következett be. A jelenlegi alkotmány kihirdetése (1931 szept. 3.) után Stanojevic kísérletet tett a régi szerb, horvát és szlovén pártok egy nevezőre hozásával, hogy nyílt választási küzdelemben egyesült erővel törjék le a diktatúrát. Ez a terv sem sikerült. Egyrészt azért, mert Macek nem adta fel a független Horvátország gondolatát, másrészt, mert a diktatúra lehetetlenné tette, hogy a kormánylistán kívül bármilyen más lista is részt vehessen a választáson. 1932 őszén a velebiti felkelés és a dinár esésének hatása alatt, valamint francia nyomásra Belgrád érdeklődött a régi pártok álláspontja iránt. Megindult

a deklarációs sorozat. A deklarációk elárulták, hogy a régi pártok között nincs egyetértés, ami a SrSkic-kormány megerősödését eredményezte. Stanojevió ekkor azt hirdette, hogy a diktatúrával semmiféle közösséget nem vállal, általános titkos választójog mellett a konstituante összehívását követeli és hajlandó a jövő alkotmány alapelvül a decentralizációt elfogadni. Nagyjában ugyanezt követelte abban a nyílt levélben is, melyet ez év áprilisában híveihez intézett (Lidove Noviny ápr. 20.). Óriási feltűnést okozott tehát az egyik vezető belgrádi lap közleménye (Politika aug. 20.), hogy Stanojevicék megváltoztatva eddigi felfogásukat, a belügyminiszterhez benyújtott beadvánnyal engedélyt kértek egy D é l s z l á v Nemzeti Radikális Párt (Jugoslavenska Narodna Radikalna Stranka) alapítására.

Stanojevic ezzel kétségtelenül feladta a tagadási álláspontot a diktatúrával szemben. Ezt Srskic nagy erkölcsi győzelemként könyvelheti el. Íme a szerb radikálisok, akik a kétmillió kis Szerbiából másfél évtized alatt (1903—1918) a mai tizennégymillió Jugoszláviát megteremtették, megalázkodva alávetik magukat a szeptemberi alkotmány rendelkezéseinek és elismerik a jan. 6-i alapot minden politikai akció kiinduló pontjának.

Persze, ha a párt bemutatott programját vizsgálat alá vesszük, SrSkié erkölcsi győzelmének értéke igen devalválódik! Az általános titkos választói jog, bírói függetlenség, sajtószabadság stb. ismert követeléseikhez itt új tételek járulnak. A nemzeti egységet akarják, mondja a programul, de számolva a viszonyokkal, csak fokozatosan kívánják megvalósítani. A szerb, horvát és szlovén nevet tiszteletben akarják tartani, hagyományait, jelvényeiket, zászlóikat törvényes védelem alá akarják helyezni és a horvátok és szlovének egyenrangúságát a szerbekkel minden téren biztosítani kívánják. Széles önkormányzatot követelnek és amennyiben a jelenlegi adminisztratív szervezet nem bizonyulna az ország érdekében valónak, meg fogják változtatni. A párt a délszlávságot a szerbség, horvátság és szlovénség szintézisének tartja s ez elvét az államélet minden terén meg akarja valósítani.

Világos, hogy ez a program a jan. 6-i alap formális elismerése után teljes tagadását jelenti ez alapnak, megsemmisítését a diktatúra „vívmányainak“. A programúiban ott van az alkotmányrevízió, benne van a nemzeti autonómiák gondolata, akár a federáció is.

Nem állanak tisztán előttünk azok az okok, melyek Stanojevicéket e lépés megtételére bírták. Érkezettek üzenetek a diktatúra elégedetlen minisztereitől. Aggályok merülhettek fel Janjic politikájának bizonyos sikerei miatt. Erős benyomást tehetett az a tény, hogy a vrbasi és a moravai választásokon a radikális párt hívei egyéni akciókkal kísérleteztek. Szerepelhetett indítékként az a felfogás is, hogy a négyhatalmi szerződés, a kisantant új szervezete, a francia-délszláv barátsági szerződés több évre külpolitikai stabilizációt jelent, ami a Srskic-kormánynak külpolitikai okokból való leváltását valószínűtlenné teszi. Bizonyára megfordult a radikális párt vezéreinek fejében az a megfontolás is, hogy a revíziós mozgalom erősödése azt kívánja, hogy a döntő pillanatban olyan kormánya legyen az országnak, mely valóban

a szerbség akaratát fejezi ki. És a radikálisok joggal érezhetik magukat ma is a szerbség reprezentánsainak. A Macek elítélése, Korocec internálása, Predavec meggyilkolása által robbanásig feszült szerb-horvát és szerb-szlovén ellentétek enyhítése sürgős államérek és e feladat teljesítésére a Srskic-kormány végleg alkalmatlan. A jelenlegi parlament élete legfeljebb még két év. A Srskic-rendszer eredménytelensége folytán a radikális párt választási kilátásai kedvezőek, különösen azért, mert a horvát és a szlovén területek választói jobb híján a radikálisokra szavaznának, úgyhogy még a nyílt szavazásos rendszer mellett is megkaphatná a radikális párt a szavazatok relatív többségét, ami a diktatúra választójoga mellett nekik juttatná a mandátumok háromötödét.

Bár ilyen körülmények között a radikális párt engedélyezése igen nagy veszedelmeket jelenthetett volna a diktatúrára nézve, mégis valószínűnek látszott a pártszervezés megengedése. Nem volt hihető, hogy Stanojevicék bizonyos garanciák nélkül határozták volna el magukat a kísérletre. Az, hogy a diktatúra választójoga eleve lehetőségeket biztosított a régi szerb pártoknak, logikussá tette az engedélyezést. Az államreazon is mellette szólt. A király a vidovdani alkotmány eltörlésével, melyre pedig kétszer tett esküt, a diktatúra-kormányok visszaéléseinek, politikai gyilkosságainak tűrésével súlyosan exponálta magát. Eddig nem volt módja saját maga dezavválása és az összeomlás veszedelme nélkül elejteni a rendszert. Most a radikális párt megépítette számára a visszavonulás arany hídját, biztosította volna a diktatúra békés likvidálásának lehetőségét. Egyszer már, ha nem is ilyen súlyos helyzetben, győzött az államreazon. Ez akkor volt, mikor Rádió londoni útjának sikertelensége után berendelte híveit a belgrádi parlamentbe, melyet addig nem ismert el. Pasic, hogy kisebbségi kormányát meg ne buktassák, előbb a horvát mandátumok igazolását húzta-halasztotta, azután a parlament üléseit napolta el. Ezzel megkockáztatta azt, hogy Rádió visszatér a forradalom útjára. A király azonban közbelépett. FaSicot lemondásra kényszerítette és az új kormányt Davidovic Rádíc támogatásával alakította meg. Most még ennyire aktív beavatkozásra sem lett volna szükség, hiszen a radikális párt a választásokon saját maga akarta megdönteni a diktatúrát.

Am a Srskic-kormány mást határozott. Három nap alatt megjött a belügyminiszter elutasító végzése. A belügyminiszter szerint a pártalakítás azért nem engedélyezhető, „mert a párt neve a hajdani felosztatott radikális párt elnevezésének valamennyi elemét magában foglalja és ez a radikális párt, mind eredeténél fogva, mind pedig azon terület folytán, melyen politikai működését kifejtette, elsősorban törzsi jelleggel bírt, vagy legalább is annak tartatott a nemzet nagy része által“. Ezek szerint a párt programjában a miniszter nem talált kivetni valót, vagy nem is foglalkozott vele, hanem azt kifogásolta, hogy milyen a párt neve és azt állította, ha elég bizonytalanul is, hogy a régi szerb radikális pártnak törzsi jellege volt.

Diktatúrát aránylag könnyű csinálni, de nehéz a diktatúrát kellő időben katasztrófa nélkül megszüntetni. A diktatúrák élére ritkán kerülnek nagy koncepciójú emberek. Sőt ritkán olyanok is, akik bár koncepció híján, de valóban a nemzeti lélek kifejezői. A konjunktúrák

kis ügyesei, a tehetségük határait nem érző önimádatba veszett kalandorok képezik a diktátorok többségét. Ezek természetesen nem értik meg az idők jelét és csak saját kis személyük sorsa foglalkoztatja őket. A Srskic-kormány tagjai ehhez a típusokhoz tartoznak. Valami csodálatos lélektelenséggel, a felelősség minden tudata nélkül ülnek a helyükön és úgy látszik, megrészegültek saját frázisaiktól. E sorok írója igen távol áU a radikális pártban megtestesült nagyszerb gondolattól, de objektíve megállapíthatja, hogy a szerb nemzet hőskorának az a cinikus lebecsülése, mely a jelen miniszteri végzés pökhendi soraiból árad, minden politikailag gondolkozni tudó embert fel kell hogy háborítson. Ha van, ami a szerb lélek forradalmosítására kitűnő eszköz, akkor Srškiéék e végzése az, mellyel a senkik a szerb nagyság megteremtőit lomtárba való óságnak minősítették.

A HORVÁT NEMZETI KÜZDELEM jelenségeit csak mellékesen érintettük szemlénkben. Ez külön tanulmány feladata lesz. Az a meggyőződésünk, hogy Jugoszlávia mai helyzete akkor is a legsúlyosabb válság képét mutatja, ha a horvát problémát ki is kapcsoljuk. A horvátok a legrosszabb esetben elszakadnak. Ebbe magában véve nem bukik még bele Belgrád. A végzetes veszedelem ott kezdődik, hogy egy szerencsétlen, tehetetlen rendszer szinte készakarva lázadásba kergeti a szerb nemzeti eszme letéteményeseit. A romlás útján nincs megállás. Srškié Milánnak és társainak, úgy látszik, sikerül lerombolniok mindazt, amit egy világégés és egy vértenger poklain keresztül milliók önfeláldozó hősiességével Palié Nikola és követői megteremtettek.

BAJZA JÓZSEF